

Dunnas

«Marellas» dal Radio Rumantsch sin disc cumpact, part 18

La via en la politica –

40 onns dretg da votar da las dunnas

Avant 40 onns acceptan ils umens svizzers il dretg da votar da las dunnas. Suenter in lung e stentus cumbat han las dunnas tut las pussaivladads da far part a la vita politica. En la Marella raquintan Rina Steier, Agnes Brandenburger e Selina Niggli, trais dunnas da trais generaziuns, da lur via en la politica, dals obstachels scuntrads, ma er dals success cuntanschids. (Emissiun dals 6 da favrer 2011; redacziun: Pia Plaz).

La maioritad negligibla u da femnas, dunnas e feministas

Jacqueline Cavegn ha dacurt avert ina butia da moda a Cuira. Sco dunna da fatschenta ha ella fatg l'experientscha ch'ins na vegn l'emprim savens betg prendi tuttina serius sco ils collegas masculins. Flurinda Raschèr-Janett è gia il 1971 s'engaschada per il dretg da votar da las dunnas. Ils 8 da mars da quest onn va ella puspè sin via a far palais sia malcontentien-

tscha en quai che riguarda la realisaziun da l'egualitad dals dretgs. Duas dunnas da differents generaziuns discutan davart las rollas dad um e dunna, da l'egualitad dals dretgs e dals cunfins visibels ed invisibels en il mintgadi. (Emissiun dals 7 da mars 2004; redacziun: Guadench Dazzi).

Dunna ubain femna – quai è la dumonda

Ils Franzos han sulettamain in pled per la creatura umana da sex feminin: la femme. Els Talians er: la donna. Els Rumantschs han dus: la dunna e la femna. Ina ritgezza linguistica. Ma oz èsi uschia che il pled femna ha en l'Engiadina per exempel in'aura «valu» che en Surselva. Quai po dar malchapientschas. «Sch'in um ladin auda il pled femna, sche ha el automaticamain associaziun cun sexualitad» di Anna-Alice Dazzi, linguista tar la Lia rumantscha. La Marella envida d'emprender d'enconuscher la differenza interrumpentscha tranter dunna e femna, ina differenza che na sto betg mo manar a confusiuns. (Emissiun dals 8 da favrer 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

Bun di Frau docter.

In titel – quatter situaziuns

Avant bunamain 50 onns, cur che Fortunata Ramming ha gi fatg sia lavur da doctorat, devi glied che scheva ad ella: «bun di Frau docter». La «dunna doctressa» n'era betg anc usitada. Erica Lozza Pasquier ch'ha fatg sia lavur da dissertaziun l'onn 1968 manegia schizunt ch'ina dunna cun il titel da docter era in pau «suspect», cunzunt tar umens. Er dus umens raquintan en la Marella da lur dissertaziun: Gion Lechmann ch'ha perscrutà l'istorgia da la Lia rumantscha ed Andreas Beer ch'ha fatg sia dissertaziun avant tschintg onns a l'ETH a Turitg davart il tema: Regulaziun tar il transport d'energia electrica. (Emissiun dals

En bieras domenas han las dunnas stui cumbatter per lur post en la vita professionala.

FOTO: PD

6 da favrer 2005; redacziun: Maria Cadruvi).

Frauenkörper – istorgias betg da crair

En il segund tom da la retscha «Frauenkörper» vai per il corp da la dunna. La moda da vesair quel corp ha gi consequenzas per l'entira societad. Il cudesch «Frauenkörper» preschenta en tschintg chapitels fatgs da temps passads, tranter quels istorgias betg da crair. Pe exempel ch'ins empruvava d'eruir da dunnas betg maridadas durant lur deglias tgi che saja il bab da l'uffant illegitim. Giuseppe Quinter, plevon catolic e Flurina Plouda Lazzarini, pedagoga da sexualitad, han legi il cudesch. En la Marella raquintan els da lur impressiuns suenter la lectura ed els relatan da lur experientschas «professionals» en connex cun il tema «corp uman». (Emissiun dals 21 d'avust 2005; redacziun: Maria Cadruvi).

Cultura e cultura da dunnas en Lumnezia

Sut il titel «Frauenkulturgeschichte» han duas dunnas envida l'entschatta fanadur ad in curs tut particular en Val Lumnezia. Durant in'emna èn ellas idas a la tscheritga da fastiz da dunnas. Ellas èn spasegiadas tras la cultura, han visità chapluttas e baselgias, han sfeglià en cudeschs ed ellas han fatg discussiuns. Chatta han ellas la chanzun da songta Margrieta, drags ed autras figuras fabulusas e perfin in vair altar da dunnas. Maria Cadruvi ha dastgà accompagnar las dunnas in di entir. En la Marella rapporta ella dal Crest la Furtga, d'in curtin cun 111 plantas, da liunessas cun sains e d'in altar cun nov dunnas. (Emissiun dals 23 da fanadur 2006; redacziun: Maria Cadruvi).

STOP – i va per sa defender!

«Sche nus tuts fissan corrects in cun l'auter, lura na duvrassi betg il sa defender», di Carla Cavegn da Rueras. Ella dat curs a mattatschas e dunnas per emprender da sa defender. Sia finamira: Mussar e laschar sentir che mintga per-

sona è preziusa, dastga esser sasezza e duai sa defender, sch'i sto esser cun pes e mauns. «Sa defender n'è betg mo in tema per mattatschas, mabain er per mats», di il psicolog e cussegliaider da scola Jakob Müller da La Punt. En la vita da mintgadi datti bieras sorts da «surpassaments» – tar uffants e creschids. Perquai èsi impurtant da savair dir: Na! Stop! Ed igl è bun da savair che sa defender cumenza en il chau e betg en ils musculs. (Emissiun dals 17 d'october 2004; redacziun: Maria Cadruvi).

Dunnas assassinas

En connex cun il film da la Televisiun Rumantscha «Onna Maria – Cronica d'in mazzament» ha il Radio Rumantsch realisà questa Marella da las dunnas assassinas. Las statisticas mussan: I dat blier pli paucas dunnas che commettan mazzaments che umens. Però i dat ellas. En il Vegl Testament, en ina ditga da l'Engiadina Bassa ed en la realitad. La Marella porta ina brev fictiva ad in'assassina, ella raquinta da Judit ch'ha mazzà il Holofernes ed ella lascha dir ina psicologa co ir enturn cun las atgnas fantasias destructivas. Ed il procuratur public dal Grischun tira adina puspè parallelas tranter il temp dad Onna Maria ed il temp dad oz puncto «giustia e chastit». (Emissiun dals 14 da schaner 2001; redacziun: Maria Cadruvi).

«Intenziun gidar»: dunnas tranter patriotissim, spretsch e gust d'aventura

Igl è in chapitel da l'istorgia bunamain emblidà: Las millis da dunnas en Svizra ch'han fatg servetsch militar durant e suenter la Segunda Guerra mundiala, ch'han servi al pajais en l'uschenumna «Frauenhilfsdienst FHD», en il servetsch auxiliar feminin. Gronda reconuschienscha n'han las «FHD'laras» betg gi tar la populaziun. Pertge ch'ellas èn tuttina entradas en il militar raquintan las duas dunnas ch'han uss passa 90 onns – Sabina Bundi ed Emilia Cavegn. (Emissiun dals 29 d'october 2014; redacziun: Anna Serarda Campell).

Il lefzagl en mandura da cumbat – dunnas en l'armada

Il dumber da dunnas en l'armada è pitschen, damain che in pertschient. Persuenter èn ils pregiudizis grond. Bain inqual dunna en l'armada ha gia stui udir ils plets «uss batta ella totalmain». Il lefzagl en mandura da cumbat vuless trair endament che l'in n'excluda insumma betg l'auter, hai num a Berna en il post da servetsch dunnas en l'armada. Là èn tuttats registradas. Trais raquintan en la Marella da lur motivaziun e da lur experientschas: Rosita Veraguth fa en dus onns la recruta tar ils chavals, chapitani Barbara Janom Steiner è dapi 19

summa betg lur professiun dal siemi. Oz èn ellas las patrinas da bains purils a Lavin ed Andiastr. Marta Padrun e Sandra Dietrich raquintan en la Marella, pertge che ellas èn tuttina daventadas puras, rapportan da lur lavur en chasa, stalla e davos il computer. Sco suprastantas d'uniuns purilas èn ellas disadas da sa far valair, e da sclerir magari inqual collega masculin che er dunnas han en dapi dadi las chautschas. (Emissiun dals 18 da schaner 2004; redacziun: Guadench Dazzi).

Las exotas enta Medel: dunnas immigradas en la Val Medel

Ils ultims 15–20 onns hai dà ina gronda immigraziun en la Val Medel sisum la Surselva. Entiras rotschas da dunnas d'ordvart èn maridadas e sa chasadas en la val. Daco èn ellas idas da la val si e betg engiu? Co sa sentan ellas sco estras enta Medel? Co taxeschan ellas il caracter dals Medelins? E giessan ellas anc ina giada enta Medel a star? (Emissiun dals 23 da settember 2001; redacziun: Flavio Huonder).

3 dunnas, 3 dumondas d'asil ed ina visita a Schluein

Requints d'asil – ins discurra blier dad els, nus avain ina giada vuli discurrer cun els, u plitost cun ellas: La Marella lascha vegnir a pled trais dunnas da trais differents pajais che vivan en il center da transit Löwenberg a Schluein. Ellas vegnan dal Pakistan, da l'Eritrea e da la Siria e raquintan da lur vita, da la situaziun ch'ha sfurzà ellas da scappar cun lur uffants, e tge ch'ellas spetgan d'in avegnir en Svizra. In avegnir anc intschert, cunquai che tuttas trais n'han anc nagina resposta sin lur dumonda d'asil. (Emissiun dals 7 d'avrigl 2013; redacziun: Mathias Kundert).

Marcella Maier vegn 95

Dunna Marcella è nashida il decembar da l'onn 1920. Quest onn accumulscha ella 95 onns. En la Marella faschain nus in viadi enavos, turnain en si uffanza e main pass per pass tras sia vita. Nus tschertgatin il fil cotschen, temas che sa repetan ed in titel per 95 onns vita en l'Engiadina/Ota. La dunna, uss fina e fragila, raquinta da ses emprim scolast Artur Caffisch. Ella sa regorda co ch'ella ha passentà il temp da guerra. Allora fa dunna Marcella in pèr ponderaziuns davart l'esser dunna e mamma ils onns 1950 e 1960 en l'Engiadina/Ota, raquinta da sia lavur schurnalistica, litterara ed er da ses engaschi politic. Dunna Marcella ha vivi ina vita plaina e colorada. En la Marella lascha ella participar nus a lezza e quai sa regardond. (Emissiun dals 15 da november 2015; redacziun: Chatrina Gaudenz).

«Dann bin ich in Chur gelandet – Dieus pertgiri!»

Cun sa fatschentar cun la vita da dunna Lelja Maissen-Tasch han ins tranteren il sentiment da leger in cudesch d'istorgia. La perscrutadra da sauts populars è nashida en la Croazia dals onns 1920 ed è uschia senza vulair daventada perditga da la dictatura sut Alexander I, pli tard dal reschim fascist «Ustascha» e lura da la midada ad ina regenza communistica. (Emissiun dals 8 da favrer 2015; redacziun: Astrid Alexandre).

La preschentaziun:

«Marellas» dal Radio Rumantsch: Contribuziuns emessas ils onns 2001–2015, accessiblas en la Biblioteca chantunala sin disc cumpact.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4734
www.chatta.ch

Anc adina dovri acziuns che rendan attent als dretgs da las dunnas.

FOTO: PD